

Stenholt 9. Den oprindelige gård

ARKIVNYT udgives af:
Lokalhistorisk Arkiv for
Dybbøl, Ulkebøl og Sønderborg

Redaktion
Palle Fløe/Solvejg Ravn

Kontakt

Lokalhistorisk Arkiv Sønderborg
Asylvej 1, 6400 Sønderborg
Tlf.: 7443 2710

E-mail:
sonderborgarkiv@gmail.com
www.sdbglokalarkiv.dk

 @sdbg.arkiv

Lokalhistorisk Arkiv Ulkebøl
Sønderborg Kaserne
Gerlachsgade 8
6400 Sønderborg
E-mail: arkiv@ulkeboelarkiv.dk
www.ulkeboelarkiv.dk

 @ulkeboelarkiv

De to lokalhistoriske arkiver
er medlemmer af *Sønderborg
Kommunes Lokalhistoriske
Arkivsamarbejde, SKLA*
www.skla.dk

 @SKLA.sdbg

Åbningstider

Sønderborg Arkiv
Mandag: kl. 09.00 til 12.00
Onsdag: kl. 15.00 til 17.00

Ulkebøl Arkiv
Midlertidig lukket

Den selvejende institution Lokalhistorisk Arkiv for Dybbøl, Ulkebøl og Sønderborg

Formand
Knud Erik Sørensen

Næstformand
Jette Westphal (vikar Solvejg Ravn)

Kasserer/medlemslister
Knud Kylling Petersen

Sekretær
Conny Grenaa Philippsen

Bestyrelsesmedlemmer
Hans Jørgensen
Lilly Laursen
Poul Madsen

Suppleant
Lilly Laursen

Arkivleder Sønderborg
Per Thomsen

Arkivleder Ulkebøl
Helene Petersen

Medarbejderrepræsentanter
Conny Grenaa Philippsen
Jette Westphal (vikar Solvejg Ravn)

Referater

Referater fra generalforsamlingen
kan downloades fra Lokalhistorisk
Arkiv Ulkebøls hjemmeside:
www.ulkeboelarkiv.dk/foreningen/
referater

Nyt fra arkiverne

Flytning til kasernen

Arkivernes flytning til kasernen bliver efterhånden til en føljeton. Den grundige renovering af bygningen trækker ud, og for et par uger siden har vi fået besked om, at processen er blevet forsinket, således at indflytning kan ske efter 1. maj 2022.

Resultatet ser ud til at blive rigtig godt, men vejen dertil har ind i mellem været lidt trang. Især for Ulkebøl-arkivet.

Ulkebøl-arkivet blev, som man nok husker, lukket med kort varsel til 1. maj 2020. Lejemålet i butikscentret blev opsagt med en måneds varsel, da centret var blevet solgt til anden anvendelse. Arkivet blev så pakket ned og flyttet til kasernen, hvor der ikke i første omgang var adgang for medarbejderne – eller publikum. I denne periode mødtes medarbejderne privat og arbejdede hjemmefra med den elektroniske adgang til dele af arkivalierne.

Først i løbet af sommeren 2021 har arkivet fået adgang til arkivalierne, som opbevares i et kælderrum på kasernen og derefter fået tildelt et foreløbigt lokale til arbejdslokale. Det har været et lokale, som medarbejderne har været glade for, men hvor der endnu ikke er adgang for publikum.

Dette lokale er smukt renoveret med nyt loft, nyt varme- og ventilationssystem – og med bevarelse af bl.a. de gamle vinduer.

Hvis alle lokaler renoveres med samme standard, lover det godt for kasernen som hjemsted for arkiverne.

Ulkebøl Arkivs midlertidige arbejdslokale i Sønderborg Kaserne

Da kommunen besluttede at renovere kasernebygningen fra grunden, vurderede man på arkivet på Asylvej, at det var klogest ikke at forlade lokalerne på Asylvej, før renoveringen var tilendebragt. En forhandling med Sønderborg kommune gjorde dette muligt – dog med den tilføjelse, at hvis der i mellemtiden viste sig en køber til huset, som i mellemtiden var blevet sat til salg, kunne udflytningen komme tidligere.

Indtil nu er det lykkedes at opretholde en almindelig drift af arkivet, altså stadigvæk med medarbejdere og adgang for publikum under de gældende corona-regler.

Vi håber at kunne fortsætte på denne måde, indtil indflytning kan finde sted i maj 2022.

Flyttevanskelighederne for Ulkebøl-arkivet har også ramt mulighederne for telefonisk kontakt til arkivet, idet arkivet måtte opsiges sit telefonabonnement.

Denne forbindelse vil først blive genoprettet ved indflytningen på kasernen i maj 2022, hvor der også er bestilt et nyt netværk til begge arkiver.

Det betyder, at telefonisk tilmelding til foreningens arrangementer kun kan ske til arkivet på Asylvej. I den kommende periode gælder det tilmelding til generalforsamling og udflugt. For tilmeldingsfrister – se annoncer i dette blad.

Knud Erik Sørensen, formand

Historien om Slotsgade 19-21

Den tidligste tid

Grunden Slotsgade 19-21 har været bebygget fra det tidligste Sønderborgs tid, og de ældste oplysninger er fra 1735, hvor skipper Chr. Møller overtog ejendommen fra sin far.

Da han døde i 1761, overgik ejendommen til hans søn, Chr. Møller, der også

var skipper. Han døde som 88-årig, og ejendommen blev arvet af en ugift datter, Marie Møller, som boede der til sin død i 1812.

Bebyggelsen har dengang været ganske anderledes end nu. Når man kigger i vurderingerne fra før 1800, er der opgivet størrelsen i alen eller fag af bebyggelsen. Omregnet til metermål bestod bebyggelsen af et beboelseshus på ca. 9 × 20 m, et krydshus (mellemlhus) på ca. 7 × 9 m og en stald på ca. 7 × 12 m samt en svinestald, en lille bygning og et halvtag. Bygningerne var af bindingsværk og sandsynligvis med stråtag.

Først i vurderingen i 1851 nævnes et grundmuret hus i en størrelse af 11 × 17 m hvilket kan svare til fløjen ud mod Slottet. At det var en kvalitetsbygning er der ikke tvivl om, idet den var vurderet til ikke mindre end 3.000 rigsdaler. Vaskehuset ud mod Slotsgade var stadig bindingsværk, men blev ombygget og forstørret i 1852. I 1854 foretog man endnu en udvidelse af bygningen ud mod Slotsgade, formentlig med køkkenfaciliteter. Således var det efterhånden et anseligt hus, og i 1854 var det vurderet til 4.460 Rigsdaler.

Kro, havestue, appartement!

Efter Marie Møller overtog gæstgiver Chr. Lorenz Hansen ejendommen i 1812, og han foretog nogle bygningsmæssige ændringer og forbedringer. Han var en driftig kromand, og han var velhavende, idet han i 1815 anstillede noget så moderne som en keglebane, og

den blev vurderet til 210 rigsdaler. Han fik også etableret et havehus til gæsterne og indrettet en "appartement" (lejlighed).

Samme gæstgiver var i øvrigt også Sønderborgs bykasserer (kæmner), så han har været en betroet mand.

1821-1852

I 1821 overgik ejendommen til apoteker David Peder Herman Schmidt, gift med Johanne Georgia Lassen. Han er født i 1770 i Mechlenburg, og han studerede først teologi, men senere kom han i apotekerlære i Wittenberg. Uddannet kom han til Berlin, Hamburg, Rostock og Lübeck. I 1797 erhvervede han det gamle Løveapotek og virkede der til 1828. Han overtog samtidig privilegierne fra 1797 af kong Christian VII. Apotekets mærke var en stående løve, hvis forpoter hvilede på et skjold med kongens navnetræk. I en årrække var han medlem af Byrådet. Han døde i 1869.

Borgmester Hilmar Finsen

I 1852 blev ejendommen bolig for borgmester Hilmar Finsen.

Han er født i Kolding i 1824, hvor hans far var politimester. Han blev cand. jur. I 1846. Han deltog i slaget ved Isted. Hilmar Finsen blev i 1851 udnævnt til borgmester i Sønderborg, og i 1864 havde han boet i ejendommen i Slotsgade i 12 år.

Den 22. marts sidst på dagen fik han uventet besøg af Kong Christian den IX, der natten efter inspicerede skanserne ved Dybbøl.

*Hilmar Finsen
(1824-1886)
Foto: MMS*

Det fortælles, at der blev stor opstandelse i borgmesterboligen, som ikke var forberedt på at servere en kongelig middag. Det var fastelavnstid, så menuen stod på fastelavnsboller ("Hedevinger") og varm mælk, men det var kongen godt tilfreds med og spiste med god appetit.

Ejendommen blev beskadiget flere gange under bombningerne af Sønderborg. Skaderne blev opgjort til 282 Rigsdaler, men borgmester Hilmar Finsen har i et brev af 25. juli 1864 til Bjørnstjerne Bjørnson skrevet om skaderne.

Bombardementet af Sønderborg natten mellem den 2. og 3. april 1864. MMS

Brevet er gengivet i Inge Adriansens bog "Krig og Kærlighed i 1864" (udgivet af Historisk Samfund for Als og Sundeved i 1988):

Mit hus brændte ikke af, men blev ramt af en Granat i det nordvestlige Hjørne, som aldeles sprængte dette og ødelagde Børnenes Værelse.

Den 29. juni fik mit Hus atter en Granat, som sprang i vor Dagligstue. Vore Møbler ere spredte omkring på Als – det vil være tvivlsomt, om vi nogensinde atter faae Samling paa dem.

Finsen var ikke på Als den 29. juni, han var den 21. juni rejst til sin ægtefælle i København. Han kom ikke tilbage til Als. I juli 1865 blev han stiftamtmand på og i Island 1873 blev han Landshøvding. Hilmar Finsen døde i 1886.

Den 8. maj 1989 blev der opsat en mindeplade på bygningen med en ajourført tekst om husets historie

Ejendommen sælges – dansk/tysk?

Den da tidligere borgmester Hilmar Finsen solgte den 12. februar 1867 ejendommen til en Chr. Jensen, som allerede den 29. april samme år solgte til Marie Grossbein, enke efter Erentz Grossbein. Muligvis har den her Chr. Jensen været stråmand for den tyske Grossbein, idet den gode danske Hilmar Finsen naturligvis ikke ønskede ejendommen under tysk besiddelse.

Advokatejendom frem til 1937

Marie Grossbein videresolgte i august 1888 ejendommen til advokat, notar og justitsråd Friedrich Wilhelm August Grimm, og herefter var der i ejendommen Slotsgade 19-21 advokatkontor helt frem til 1937.

Friedrich Wilhelm August Grimm

Friedrich Grim, der boede i ejendommen fra 1888-1902, blev født i Sønderborg i 1834 og var søn af kantor Marcus Grimm.

Han var uddannet advokat og blev i 1868 udnævnt som borgmester i Sønderborg. Han var den første borgmester, der var født i Sønderborg og havde nærmere tilknytning hertil.

Borgmester Grim gjorde et stort arbejde for Sønderborg by i sin embedsperiode. Han sørgede for, at byen overtog gasværket, der sammen med flere ejendomme var beliggende på den gamle slotsgrund. Han gennemførte reformer inden for fattig- og skolevæsenet, og han var også medvirkende til store gade- og kloakeringsarbejder i byen.

Friedrich Grimm stoppede som borgmester i 1883, og det siges, at det skyldtes uoverensstemmelser med det preussiske styre.

Fra 1888 og til sin død i 1898 drev han advokatvirksomhed fra Slotsgade 19-21.

Justitsråd Johan Alexandersen

Ejendommen og forretning blev den 7. juli 1902 overtaget af justitsråd Johan Alexandersen.

Han var født i Gammelgab, Broager Sogn, og efter gymnasiet i Flensborg studerede han i Tübingen, Leipzig, Berlin og Kiel, inden han i 1885 blev tysk Rechtsanwalt.

*Justitzrat Johan
Alexandersen
(1861-1936)*

Han var byens førende advokat og en velhavende mand. Han lod tilbygge en veranda (som blev fjernet sidst i 1970'erne) og fik et firma fra Kiel til at installere et "Heizungsanlage", centralvarme – sandsynligvis det første til en sådan installation i Sønderborg. Der skulle indhentes myndighedernes tilladelse – sådan noget "nymodens kram" kunne jo eksplodere!

I 1906 og igen i 1912 foretoges ombygninger i tagetagen.

Johan Alexandersen var i tiden 1902-1920 medlem af Sønderborg Byråd, og i 1925 var han viceborgmester, repræsenterende Slesvigsk Parti.

Justitsråd Johan Alexandersens arvinger solgte den 2. januar 1937 ejendommen til direktør August Otto Petersen, og han boede der til sin død i 1940. Hans enke blev boende til 1946.

Centralvarmekedel

Odd Fellow Ordenen køber ejendommen

Den 20. november 1946 købte Odd Fellow Ordenen, broderloge 48 Hertha, ejendommen for en købesum af 95.000 kr. De 25.000 kr. var for grunden, 60.000 kr. for bygningen og 10.000 kr. for inventar.

Brødrene i broderloge 48 Hertha finansierede ved gaver og lån de 50.700 kr. – altså de 60% af købesummen, en fantastisk offervilje, når man tænker på, at det ville være flere millioner i nutidspenge.

Arkitekt Svend Lindhus-Larsen forestod ombygningsarbejdet, der bl.a. bestod i etablering af selskabslokaler i stueetagen og på øverste etage en logesal.

Selve bygningen blev indviet ved en festloge den 20. april 1947, men stemningen ved fester var præget af, at kong Christian X lå for døden, og ved midnatstid indløb meddelelsen om kongens død. Borgmester Anders Andersen, der var med som gæst, udtalte nogle gribende ord i anledningen af det triste budskab, og deltagerne brød straks stille op.

Modernisering af køkken og selskabslokaler

I årene 1960-1961 var der mangel på plads. Lokalerne blev benyttet af 124 brødre, men et forslag om udbygning i haven blev forkastet.

I årene 1965-66 blev der gennemført en modernisering af selskabslokalerne, en nedlagt lejlighed blev inddraget og ændret, ligesom køkkenfaciliteterne blev forbedret.

Ejendomsfællesskab

I 1980'erne var der tre loger, der benyttede ejendommen:

- Broderloge 48 Hertha
- Søsterloge 20 Veritas
- Broderloge 100 Dybbøl Banke.

Loge 48 Hertha ejede bygningen, men der blev ofte talt om ejendomsfællesskab. I 1989 underskriver de tre loger en aftale om fælleseje. Aftalen revideres den 1.10.1995, da Søsterloge 84 Svanen bliver oprettet.

De fire loger vælger hver to medlemmer til "Bygningsstyrelsen", der fremover står for bygningens drift.

Modernisering af køkken og garderobe

I 2013-2014 foretages en tilbygning til ejendommen, og en større modernisering laves. Den nye tilbygning bliver et moderne industri-køkken, og det gamle køkkenafsnit fra 60'erne bliver garderobe og toiletter. Herudover moderniseres ejendommens varmeanlæg, hvoraf noget var mere end 100 år gammelt.

I forbindelse med renoveringen dukkede en del kampesten op, der fungerede som sokkelsten. For at bevare noget af bygningens historie, har man valgt at synliggøre nogle af stenene, som man vil kunne se i det ombyggede afsnit med garderobe og toiletter.

I forbindelse med renoveringen blev der gravet i haven, og her stødte man på en større brønd. For at bevare fundet, blev der bygget en stensætning op omkring brønden, som i dag kan ses fra Rosengade. Der er ingen, der har kunnet fortælle om brønden. Måske har den haft tilknytning til slottet, men mest sandsynligt er nok, at brønden blot forsynede de nærmeste beboere, heste og andre dyr med vand.

Nyt tag og renovering af tagetage

I 2020/2021 foretog man igen en større renovering af ejendommen. Taget på hovedbygningen blev udskiftet med mørke teglsten og på første sal blev der indrettet isolerede møde- og depotrum samt toilet. Kuplen i den store sal på tagetagen, kaldet "Logesalen", blev sikret. Der blev etableret et spændebånd på tværs af salen for at forhindre, at murene skulle give sig.

Ejendommen er blevet ekstra isoleret, et nyt ventilationssystem er installeret, og det flotte gulv i mødelokalerne i stueetagen blev afslebet og restaureret. Endelig fik det gamle vaskehus nyt tag og en sikring mod indtrængning af fugt.

Der er ingen tvivl om, at de nuværende ejere, Odd Fellow Logerne i Sønderborg, har sikret ejendommens beståen mange år frem i tiden.

P. Werge

Huset set fra gården

Kilder og anden assistance

Fra Lokalhistorisk Arkiv Sønderborg:
Diverse arkivalier og Slægtsbibliotek.dk/908813
Sønderborg Kommune

Illustrationer

Hvor intet andet står, er de fra Lokalhistorisk Arkiv Sønderborg
MSS = Museum Sønderjylland

Mejeriet, Løngang 2

*Sønderborg
Andelsmejeri
1970'erne*

*Ungehuset "Mejeriet"
2021*

Nyt fra kassereren

Når du skal betale kontingent for 2022, får du tilsendt et brev fra Nets med et indbetalingskort. Vi er dog desværre nødt til at lægge et gebyr på kr. 15,- til kontingentet på grund af øgede omkostninger.

Dette gebyr skal du betale i 2022, men hvis du lægger betalingen ind i din banks betalingservice som en fast betaling, kan du spare gebyret fremover.

Bomhuset i Spang

Ved en vejforordning af 1842 var der planlagt en udbygning af et vejnet for Sønderjylland. Alle hovedlandeveje skulle efterhånden forvandles til "kunstveje".

I 1864 var størstedelen af nettet færdigbygget. Således var Flensborg-Sønderborg landevejen "chausseret" (belagt med brosten) 1856-1857. Fynshav-vejen var dog kun nået til Bro. I denne periode blev bomhuset i Spang opført.

Der blev en overgang opkrævet en afgift for trafikanter.

Den sidste beboer i huset var vejmand Peter Beck, der opnåede at få diplom fra K.D.A.K. og F.D.M. for god pleje af vejene.

I 1935 blev bygningen revet ned og senere genopført på Dybbøl Banke.

I omkring 50 år stod genforeningsstenen i trekanten mellem Nordborgvej og Mommarkvej, indtil den blev flyttet til dens nuværende plads ved Spang/Kirkevej.

Multihuset Ulkebøl, Torvet 15

Tirsdag 1. februar 2022 kl. 16.30

Foredrag

Historien om gårde og huse i Ulkebøldam

ved Helmer Sander-Larsen, Ulkebøl Lokalhistorisk Arkiv

Ulkebøl har fra gammel tid været delt i to: Ulkebøldam og Ulkebøl Kirke.

Helmer viser billeder fra før og nu og fortæller om begivenheder og ejere på gårdene.

Foredraget er arrangeret af Biblioteket Sønderborg, og der er gratis adgang.

Lørdag 28. maj 2022

Udflugt

(Programmet er det samme som i 2020 og 2021,
hvor turen måtte aflyses på grund af Corona/Covid 19)

Turen går til den gamle grænse ved Kongeåen, hvor første stop er *Kongeaa museet i Vamdrup*. Her bliver vi modtaget med formiddagskaffe og får derefter en rundvisning i museet, som rummer en model af

*Niels Hansen Jacobsens
monument "Modersmålet"
i Skibelund krat*

den gamle grænsebanegård fra perioden op til 1920. Banegården var overgangen mellem Danmark og Tyskland (som Padborg i dag) og derfor et vigtigt toldsted. Banegården var Danmarks tredje-største i 1920.

Herefter går turen til *Skibelund Krat*, hvor vi spiser frokost på *Hotel Skibelund Krat*. Der serveres wienerschnitzel og efterfølgende en kop kaffe.

Hotellet ligger, som navnet siger, i Skibelund Krat, som sammen med den nærliggende Askov Højskole spillede en stor rolle i fastholdelsen af forbindelsen mellem Nordslesvig og "det gamle land".

I Skibelund Krat minder en række sten og skulpturer om begivenheder og mennesker, som spillede en væsentlig rolle i fastholdelsen af danskheden i Nordslesvig. Vi får en rundvisning i området. Skibelund Krat har fået en række fondsmidler til renovering af området op til festlighederne i anledning af genforeningen. Renoveringen blev afsluttet 1. maj 2020.

Der er afgang med bus fra Kirketorvet kl. 8.30, hjemkomst kl. 17.00.

Pris: 300 kr. for medlemmer, 400 kr. for ikke-medlemmer.

Prisen inkluderer transport, entre, rundvisning og frokost.

Tilmelding til et af arkiverne senest **mandag 23. april 2022** på mail: arkiv@ulkeboelarkiv.dk, sonderborgarkiv@gmail.com eller telefon 7443 2710 (i Sønderborg-arkivets åbningstid, se side 2).

Venlig hilsen

Bestyrelsen/Lokalhistorisk Arkiv for Dybbøl, Ulkebøl og Sønderborg

Indkaldelse til ordinær generalforsamling

Tirsdag 8. marts 2022 kl. 19.00

i Mejeriet Sønderborg, Løngang 2, Sønderborg

BEMÆRK: Denne gang holder vi generalforsamlingen på "Mejeriet", da vi skal høre et foredrag om Sønderborg Mejeri.

Dagsorden i henhold til vedtægterne:

- 1) Valg af dirigent
- 2) Valg af tre stemmetællere
- 3) Formandens beretning for det forløbne år
- 4) Kassereren fremlægger det reviderede regnskab til godkendelse
- 5) Forelæggelse af budget for det kommende år
- 6) Fastsættelse af kontingent for næstkommende kalenderår (2023)
- 7) Behandling af indkomne forslag (skal være formanden i hænde senest 14 dage før generalforsamlingen)
- 8) Valg af bestyrelsesmedlemmer i henhold til vedtægternes §4:
 - a) Valg af tre bestyrelsesmedlemmer – nuværende Knud Kylling Petersen, Erik Housted (modtager ikke genvalg), Knud Erik Sørensen
 - b) Valg af suppleant – nuværende Lilly Laursen
 - c) Valg af to revisorer – nuværende Jens Nielsen og Svend Erik Tychsen
 - d) Valg af revisorsuppleant – nuværende Knud Heilesen
- 9) Eventuelt

Efter generalforsamlingen er der kaffebord (*tilmelding nødvendig*) efterfulgt af foredraget:

Sønderborg Mejeri: Min gamle arbejdsplads ved mejerist Flemming Jensen

Tilmelding til et af arkiverne senest **1. marts 2022** på mail: arkiv@ulkeboelarkiv.dk, sonderborgarkiv@gmail.com eller telefon 7443 2710 (i Sønderborg-arkivets åbningstid, se side 2).

Venlig hilsen

Bestyrelsen/Lokalhistorisk Arkiv for Dybbøl, Ulkebøl og Sønderborg